

Sosyal Bilgiler Eğitiminde Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif ve Safahat*

Mehmet Akif and Safahat in terms of Values Education in Social Studies Education

Ahmet Köç** & Hilmi Demirkaya*** & Orhan Ünal****

Öz

Değer; toplumun geneli tarafından doğru ve güzel olarak kabul edilen davranışlar olarak tanımlanabilir. Değerlerin aktarılması amacıyla gösterilen çabaları ise değerler eğitimi olarak tanımlamak mümkündür. Topluma ve kendisine faydalı, sorumluluk sahibi ve değerlerine sahip çıkan vatandaşlar yetiştirmek eğitim kurumlarının temel görevleri arasındadır. Bireyselleşmenin, ben merkezci düşünce yapısının ve uyuşturucu madde bağımlılığı, savaşlar gibi olumsuz durumların yaygınlaştığı günümüzde değerlerin ve değerler eğitiminin önemi daha da artmıştır. Toplum içerikli yapısı itibarıyla sosyal bilgiler dersinin amaçlarından birisi de değerlerin aktarılmasıdır. Bununla birlikte bu dersin öğretilmesinde üç temel yaklaşımdan birisi olan “vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler öğretimi” toplumun değer ve inançlarının öğrencilere aktarılmasını amaç edinmektedir. Değerlerin aktarılmasında farklı yöntemler kullanılmaktadır. Bu yaklaşımlardan birisi de yaptıkları ve yaşantılarıyla topluma örnek olmuş kahramanların bu süreçte örnek olarak kullanılmasıdır. Bundan dolayı değerler eğitiminde tarihi şahsiyetlerin ve eserlerinin kullanılması değerlerin kazandırılmasına katkı sağlayacaktır. Bu araştırma sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi açısından Mehmet Akif’in ve Safahat’ın incelenmesi amacıyla hazırlanmıştır. Araştırma nitel araştırma yöntemine uygun olarak durum çalışması deseninde kurgulanmıştır. Araştırmada veri kaynağı olarak Mehmet Akif Ersoy’un Safahat isimli eseri kullanılmıştır. Verilerin toplanmasında doküman analizi yöntemi, verilerin analiz edilmesinde ise betimsel analiz tekniği işe koşulmuştur. Verilerin analiz edilmesi sonucunda Safahat’ta yer alan değerler dokuz başlık altında sunulmuş ve doğrudan alıntılarla örneklendirilmiştir. Bu başlıklar ise şunlardır: Adalet, sorumluluk, bilimsellik, estetik, vatanseverlik, çalışkanlık, yardımlaşma, aile birliği, duyarlılık ve yardımseverlik. Araştırma sonucunda Mehmet Akif’in Safahat’ının değerler eğitimi açısından oldukça zengin bir kaynak olduğu beirlenmiş ve sosyal bilgiler dersi kapsamında kullanılmasının faydalı olacağı önerisinde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler, Değer, Değerler eğitimi, Mehmet Akif Ersoy, Safahat.

Abstract

Value; It can be defined as behaviors that are accepted as true and beautiful by the society in general. It is possible to define the efforts made for the transfer of values as values education. Raising citizens who are beneficial, responsible and aware of their values is among the basic duties of educational institutions In today's world where individualization, self-centered mindset and negative situations such as drug addiction and wars are becoming more common, the importance of values and education of values has increased even more. Also, “teaching social studies as citizenship transfer”, which is one of the three basic approaches in teaching this course, aims to convey the values and beliefs of the society to students. Different methods are used in the transfers of values. One of these approaches is the use of heroes that have been an example to the society with their lives and experiences in this process. Therefore, the use of historical figures and his works in the education of values will contribute to the acquisition of values. This research was prepared in order to examine Mehmet Akif and Safahat in terms of values education in social studies lesson. The research was designed in a case study pattern in accordance with the qualitative research method. The data source of the research is Mehmet Akif Ersoy's work named Safahat. Document analysis method was used for data collection, and descriptive analysis was preferred for data analysis. As a result of analyzing the data, the values in Safahat was presented under nine fish and was exemplified by direct quotations. These topics are: Justice, responsibility, scientificness, aesthetics, patriotism, diligence, solidarity, family unity, sensitivity and helpfulness. According to the research results, Akif's Safahat is a very rich resource in terms of values education and it will be useful to use it within the scope of social studies lesson.

Keywords: Social studies, Value, Values education, Mehmet Akif Ersoy, Safahat

* Bu çalışma 3. Uluslararası Avrasya Sosyal Bilimler Kongresinde (ICOESS, Muğla/Bodrum, 2019) özet bildiri olarak sunulmuştur.

** (Prof. Dr.); Akdeniz Üniversitesi, ahmetkoc@akdeniz.edu.tr, ORCID: 0000-0002-8819-8095

*** (Prof. Dr.); Akdeniz Üniversitesi, hilmi.demirkaya@gmail.com, ORCID: 0000-0002-4456-580X

**** (Arş. Görv); Ondokuz Mayıs Üniversitesi, orhanunal07@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-4604-6210

Extended Summary

Introduction

Value; It can be defined as behaviors that are accepted as true and beautiful by the society in general. According to another definition, value; is the meaning we place on something instead of something of the same type. Therefore, something that is very valuable to us may not make sense for another person (Ekşi & Katılmış, 2014). Mental phenomena affecting and directing one's thoughts and actions within the affective domain are considered as values, but they are also important parts of culture (Doğan, 2004; Hökelekli, 2006). Since the concept of value is a concept that all social sciences are concerned with, different studies have been carried out on what is included in this concept and how to define them (Rokeach, 1973; Ülken, 1965; Ekşi & Katılmış;2014).

Values education is the common name of the process of adding value that we encountered in the form of moral education and character education in the past. It is possible to define the efforts made for the transfer of values as values education. Date of values education in Turkey is based on very old. Nevertheless, values education has not been directly involved in the curriculum until recently. Especially when the social studies course curricula are taken into consideration, values are for the first time directly included in the Social Studies Course Curriculum published in 2004 (Keskin, 2008). Similarly, values are also directly included in the Social Studies Curriculum published in 2018 (MEB, 2018). "Teaching social studies as citizenship transfer", which is one of the three basic approaches in teaching this course, aims to convey the values and beliefs of the society to students. Different methods are used in the transfers of values. One of these approaches is the use of heroes that have been an example to the society with their lives and experiences in this process. Therefore, the use of historical figures and his works in the education of values will contribute to the acquisition of values. The main characters can be either male or female, old or young, but the essential point is that they show the moral standards and values of the society they live. Hence, the use of historical personages and main characters is significant for the value to be taught. This study was conducted to examine what Mehmet Akif and Safahat means from various aspects in terms of values education in Social Studies Course. Considering the importance of Mehmet Akif in terms of Turkish national culture and history, his life, his works and the values he includes in his works will help to convey the values in the social studies course which is rich in national culture, citizenship education and historical subjects.

Methodology:

In this study, which is based on the examination of Mehmet Akif and Safahat in terms of values education in social studies education, a case study pattern, one of the qualitative research methods, was used. Document analysis was used to collect data. Document analysis; It can be defined as the analysis of materials that contain information about the facts or events that are to be investigated. Materials referred to herein may be written materials or visual materials such as film and video (Yıldırım and Şimşek, 2013). The research data were obtained from the examination of Mehmet Akif Ersoy's Safahat. Safahat is actually a collection of poems with seven chapters created by bringing together seven books. The chapters names are in Safahat as follows: Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım ve Gölgeleler. Descriptive analysis was used to analyse the data. The aim of the descriptive analysis is to present the data obtained from the related form to the concerned persons in an edited and interpreted form. The data obtained are classified, summarized and interpreted according to the identified themes. The cause-effect relationship is established between the findings and, when necessary, the cases are compared with each other. (Bogdan and Biklen, 1992). Descriptive analysis is the analysis of data according to predetermined themes. Within the scope of the research, firstly themes were determined. As a second step, the data obtained as a result of the examination of the document is presented under the identified themes. In the last step, the data presented under the themes were sampled and interpreted with direct quotations.

Findings:

Mehmet Akif Ersoy's Safahat was examined in terms of values education and the values in Safahat were collected under nine themes. These nine themes are as follows: Justice, responsibility, scientific, aesthetics,

patriotism, diligence, solidarity (helping each other), family unity, sensitivity and helpfulness. According to Mehmet Akif, justice is the head and most important of all virtues. Because it is not possible to maintain human and social order without justice and to keep it alive for a long time. Akif stated that the members of the society should have a sense of responsibility and that managers should act with responsibility. Akif, who realized the bad progress of social life and the state, stated that the necessity of capturing the sciences of the era and that our salvation depends on it. Mehmet Akif also explained the social situation necessary for scientific studies. In order to conduct scientific studies as a nation, first of all, it is necessary to show the necessary interest and respect to science and then to create a suitable environment in which scientific studies can be carried out. According to Akif, everyone living in a particular country is responsible for saving that country and moving it forward. He states that our main duty is to protect our homeland in the most difficult days of the country. Akif, expressed diligence as an effort to reach the goal set by one. On the other hand, Akif states that the person who wants to walk to the target should work non-stop and reach the desired location. When we examine Safahat, Akif explained the concept of solidarity through spiritual values such as country integrity, unity and compassion. Mehmet Akif wanted the Islamic geography, which was complicated during his time, to take care of each other and to be in harmony with each other's problems. The poet believes that only in this way can Muslims rise. In his work, the priority of the family institution for the society, the importance of the family in the upbringing of the family, the responsibilities of the man in the family and the right of the woman, the function of the mother in the family and the sensitivity of the children are given priority. Mehmet Akif has tried to transfer socially sensitive and helpful to the public by combining it with responsibility value. Mehmet Akif is a citizen who is sensitive to the events that happen to him as well as to the events that happen to others. Mehmet Akif is not only sensitive to his own nation. He also showed sensitivity to people who have been persecuted and wronged all over the world, and he has written this feeling in his works. Another feature of the Interim Report of the Turkish Affairs Commission is that it is one of the official documents that the Turkish Cypriot community has submitted to the British Colonial Administration, setting forth the problems of the society during the relevant period. The fact that the British Colonial Administration has taken initiatives to solve the social problems stated in the Interim Report during the following periods implies that it has agreed with the Turkish Affairs Commission with regards to the issues mentioned in the report. This report reveals the struggle of Turkish Cypriots to preserve their national and spiritual identity during the process starting from the preparation stage until the decision making stage.

Conclusion and Discussion:

As a result of the research, the values that Mehmet Akif highlighted in his life and his works and are important for the social studies course were presented and exemplified under nine themes. All of these themes are also included in the curriculum of social studies courses published by the Ministry of National Education. Therefore, the data obtained show that Mehmet Akif's Safahat is an important resource for values education in social studies course. In terms of similarity with the findings of this study, there are various studies emphasizing the importance of Mehmet Akif Ersoy and Safahat in terms of values education (Barut, 2009; Biçer, 2013; Moğul, 2013; Emer, 2014; Yılmaz, 2017). Akif, who does not remain indifferent to the problems of his time, conveys the importance of adherence to national and spiritual values in reaching his prosperity in both verse and prose. Safahat is also worth at this point. Mehmet Akif with his poet, educator, journalist, teacher, translator and interpreter personality; It has a structure that advocates the cause it believes in and envies, and is not tolerant of persecution. The poet, in his poetry's touched on issues such as ignorance, poverty, helplessness, livelihood, and damages of coffeeshouses. In his works, Mehmet Akif also frequently included issues of justice, responsibility, scientific, aesthetics, patriotism, hardworking, solidarity, family unity, sensitivity, and helpfulness. Akif, who was not indifferent to the problems of the time he lived, conveyed the importance of adhering to national and moral values in the achievement of the welfare of the society, both in the form of verse and prose. Safahat is of value at this point. Research findings showed that Akif's Safahat is a rich resource for values education. At the same time, it is thought to be useful to use the works of Mehmet Akif and Safahat especially as a tool for transferring values in social studies education.

Giriş

Değer, kullanıldığı alanlara göre tanımlanması farklılık gösteren bir kavram olmakla birlikte; “Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet ya da bir şeyin para ile ölçülebilen karşılığı, kıymet, paha olarak ifade edilmektedir. Bundan başka değer, “arzu edilen, arzu edilebilen şey, olaylarla ilgili insan tavrı” olarak da nitelendirilmektedir. Değerlerde genel olarak doğru, iyi ve güzel şeklinde üç esas ön plandadır (Bolay, 1996, 82). Kişinin ahlaki, toplumsal, ruhi veya estetik yönünden sahip olduğu düşünülen yüksek ya da faydalı niteliğe değer denmektedir. Farklı bir tanıma göre ise değer; bir şeyin aynı türden şeyler arasındaki yerine konumuna bizim yüklediğimiz anlamdır. Bundan dolayı bizim için çok değerli olan bir şey başka biri için anlam ifade etmeyebilmektedir (Ekşi & Katılmış, 2014). Örneğin sevdiğimiz bir kişinin hediye ettiği kurşun kalem, başkası için hiçbir anlam ifade etmeyebilir. Bu durumda değerler; davranışı yön veren ancak davranışı zorunlu kılmayan, nesnelere, fikirler, davranışlar hakkındaki düşüncelerdir. Doğal olarak kişinin duyuşsal alan içerisinde yer alan düşünce ve eylemlerini etkileyen, onlara yön veren bilişsel olgular değer sayılmakla birlikte bunlar kültürün önemli parçalarıdır (Doğan, 2004; Hökelekli, 2006).

Değer insan faaliyetlerinin temelinde bulunur ve onların hedeflerini belirler. Farkında olunsun veya olunmasın her insanın hayatını değerler belirlemektedir. Daha da ileri gitmek gerekirse değer tanımadığını ya da hiçbir değere bağlı olmadığını hissettiğini söyleyen kişinin dâhi hayatı değerden bağımsız olarak tasavvur edilemez (Bayraktar, 2014). Geçmiş dönemlerde karakter ve ahlâk eğitimi olarak bilinen değer kazandırma işleminin günümüzdeki yaygın ismi değerler eğitimidir. Değerler eğitiminin toplumsal, siyasi, ahlaki, etik, estetik, bilimsel, ekonomik ve evrensel değerler olarak ayrıldığı çağımızda, meslek disiplinleriyle ilgili maddî değerlerin tamamı etik değerler olarak ifade edilmektedir.

Değer kavramı bütün sosyal bilimlerin ilgilendiği bir kavram olduğuna göre, söz konusu mefhumun içerisinde nelerin girdiği ve bunların nasıl tanımlanacağı konusunda farklı çalışmalar yapılmıştır. Rokeach (1973), yaptığı araştırmalarda değerlerin göreceli, her insanın bir değere farklı oranlarda sahip olduğu sonucuna varmıştır. Öte yandan Ülken (1965), toplum değerlerini; aşkın, içkin ve normatif değerler olmak üzere tasnif etmiştir. Buna göre eşya ile ilgili bilgi ağırlıklı olan değerler içkin, sosyal ilişkilerde kendini gösteren daha çok inanç dünyası ile ilgili olanlar aşkın, kaynağı kişi olan söz ve eylemlerin değişiminden doğan değerler ise normatif değerler olarak isimlendirilirler (Ekşi & Katılmış, 2014).

Değerler eğitimi ise, en basit şekliyle değerleri öğretebilmek için gösterilen çaba olarak tanımlanabilir. Bu bağlamda ahlakın değişmeyen değerleri olarak; saygı, sevgi, sorumluluğun yanında; he zaman ve her yerde geçerliliğini koruyan adalet, alçakgönüllülük, arkadaşlık, anlayış, bağlılık, bağışlayıcılık, barış, cömertlik, cesaret, disiplin, dostluk, doğruluk, düşünceli olma, empati, güvenilirlik, hoşgörü, işbirliği, istikrarlı olma, iyilikseverlik, itaat, kanaatkârlık, liderlik, manevilik, merhamet, namusluluk, nezaket, özgüven, paylaşma, sadakat, sabır, saygı, sorumluluk, sevgi, şükran, tutumluluk, vefa, yardımseverlik, yaşama sevinci, söz ve davranışlarda tutarlılık gibi değerler öne çıkmaktadır (Aydın, 2010).

Türkiye’de okullarda değerler eğitiminin tarihi çok eskilere dayanmasına rağmen yakın döneme kadar öğretim programlarında değerler eğitime doğrudan yer verilmediği bilinmektedir. Ortaokul seviyesinde değerler eğitimi açısından en önemli derslerden olan sosyal bilgiler dersi öğretim programları dikkate alındığında değerlerin doğrudan öğretim programında yer alması 2004 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programı ile mümkün olmuştur (Keskin, 2008). Benzer şekilde 2018 yılında yayınlanan Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programında da değerlere doğrudan yer verilmiştir (MEB, 2018).

Beane’e (1990) göre; değerler eğitimi, sosyal ilişkiler ve kişisel çıkarların bir araya getirilmesiyle ilgili bilgi, beceri ve değerleri içermektedir. Ona göre benlik algısı, değerler, ahlak, etik, inançlar, sosyal eğilimler, takdir duyguları, beklentiler ve tutumlar duyuşsal eğitim içindedir (Akbaş, 2008). Değerler eğitiminde aileden okula uzanan geniş bir süreç söz konusudur. Kişinin ailede başlayan değer kazanım süreci okulda devam eder. Okulların bilişsel hedeflerinin yanı sıra; vatansever olmak, saygılı olmak, dürüst olmak ve adil olmak gibi birçok duyuşsal hedefleri de vardır. Dolayısıyla okulların üzerine düşen görevlerden birisi, okul programında doğrudan

belirtilen veya belirtilmeyen değerleri öğrencilere aktarmak, öğrencileri belirlenen kurallara uygun şekilde disipline etmek, onların ahlaki gelişimine katkı sağlamak ve karakterini olumlu yönde etkilemektir.

Eğitim kurumlarının temel işlevlerinden birisi, bireyi kendisine ve topluma faydalı iyi bir vatandaş olarak yetiştirmektir. Bu anlamda Lickona (1992), karakter eğitiminin verilmesi sorumluluğunun yalnızca okullara ait olmadığını, bütün toplumun bu konuda sorumlu olduğunu belirtmiştir. Diğer taraftan Phillips (2003), toplumların sorumluluklarını beş maddede toplamıştır. Bunlar; a) Sadece erdemli insanlar özgür ve demokratik hükümete destek olabilirler. b) İyi karakter kendiliğinden şekillenmez. Öğretim sürecine destek verilerek ve örnek öğrenme uygulamalarıyla uzun bir süreç içinde şekillenir. c) Çocuğun iyi karakter gelişiminde ilk sorumluluk aileye aittir. d) İyi vatandaş yetiştirme yalnızca faydalı akademik öğretim ve karakter geliştirmekle sağlanabilir. e) Etkili karakter eğitimi sayesinde akademik başarı artar, olumsuz öğrenci davranışları azalır ve gençler sorumluluklarının farkında olan vatandaşlar haline gelirler (Akt. Demircioğlu & Tokdemir, 2008).

Özellikle hızla artan savaşlar, terör, uyuşturucu ve zararlı alışkanlıklarla gün geçtikçe boğuşmaya başladığımız bu çağda, değerleri hatırlatmaya daha fazla ihtiyaç vardır. Buna ilave olarak cemiyet fertlerinin giderek yalnızlaşması ve sadece kendi menfaatlerini düşünür hale gelmesi benzer sorunların tezahürüdür (Kan, 2010). Bu ruh halinden çıkış yollarını arayan insanlık çareyi, kültür değerlerini topluma daha iyi anlatarak bulacaktır (Tatlı, Dilek & Görmez, 2017)). Bunun için aile ve eğitim kurumlarının çocuğun sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturması, her öğrenciyi ilgi ve yeteneklerine göre yetiştirerek bir sonraki eğitim kademesine ve hayata hazırlaması ve iyi insan olmasını sağlamak amacıyla gerekli olan alışkanlık, beceri, bilgi, tutum ve davranışları kazandırıp, onu kendi ahlak anlayışına uygun olarak yetiştirmesi noktalarında üzerlerine düşen sorumlulukları yerine getirmeleri gerekmektedir (Ayдын, 2010).

Eğitimin en temel amacı bireyde sağlıklı, tutarlı ve dengeli bir kişilik oluşturmak olduğuna göre değerler eğitimine daha fazla yoğunlaşmak gerekmektedir. Nitekim Milli Eğitim Bakanlığı'nın hazırlamış olduğu Sosyal Bilgiler Öğretim Programı belgesinin değerlerimiz başlığı altında da değerlerin sahip olduğu öneme temas edilmiştir. Öğretim programında değerler; ayrı bir öğrenme alanı, ünite, konu vb. Olarak görülmemiş tam aksine bütün eğitim sürecinin nihai gayesi ve ruhu olarak ifade edilmiş ve bütün öğretim programlarının her birinde ve her biriminde yer aldığı belirtilmiştir (MEB, 2018). Sosyal bilgiler dersi, toplum içerikli bir ders olması sebebiyle değerlerin aktarılmasını zorunlu kılar. Aslında sahip olduğu tarih ve vatandaşlık eğitimi gibi ders içerikleri göz önünde tutulduğunda sosyal bilgiler dersi değerler eğitimi ve değerlerin aktarılması açısından oldukça önemlidir. Tablo 1.'de MEB Sosyal Bilgiler Öğretim Programında (MEB, 2018) yer alan değerler sunulmuştur.

Tablo 1: Sosyal Bilgiler Dersi Programında Yer Alan Değerler

1- Adalet	7- Dayanışma	13- Saygı
2- Aile birliğine önem verme	8- Duyarlılık	14- Sevgi
3- Bağımsızlık	9- Dürüstlük	15- Sorumluluk
4- Barış	10- Estetik	16- Tasarruf
5- Bilimsellik	11- Eşitlik	17- Vatansızlık
6- Çalışkanlık	12- Özgürlük	18- Yardımseverlik

Sosyal bilgiler dersinin öğretilmesinde üç temel yaklaşımdan birisi olan “vatandaşlık aktarımı olarak sosyal bilgiler eğitimi”, öğrencilere toplumun değer ve inançlarının aktarılmasını amaçlamaktadır. Eğitim-öğretim sürecinde değer ve inançların aktarılması noktasında ise çeşitli yol ve yöntemler izlenmektedir. Toplum değerlerini yansıtan örnek kişilerin biyografilerini incelemek, öğrencilerin bilişsel ve duyuşsal anlamda gelişimi için yönlendirici etkiye sahiptir. Çünkü karakter eğitiminin kendiliğinden biçimlenmediği, daha çok okulda kazanıldığı varsayılırsa; toplum liderlerinin, başarılı kişilerin ve tarihi öneme sahip öğrencilerin benimsediği, kendinden bir parça bulduğu şahsiyetlerin biyografileri değer öğretimini kolaylaştırmaktadır.

Osmanlı devrinde bir kişinin yaşam öyküsünü anlatan eserlere, *tercüme-i hal* denirdi. Tercüme-i haller kişilerin biyografileri demek olduğuna göre, toplumun başarılı, örnek şahsiyetlerinin biyografilerini yeni nesillere aktarmak, karakter ve değerler eğitimi açısından çok önemlidir. Çalışmada ele alınan şair Mehmet Akif; din, bilim, felsefe, sanat ve ahlakın değerlerle ilişkili olduğunu ifade ederek, değerlerin bir tabiat varlığı olmadığını belirtmiştir.

Toplum Değerlerinin Savunucusu Mehmet Akif

İstiklâl şairi Mehmet Akif; şiirleri, yazıları ve düşünceleriyle daima hakkın ve haklının yanında yer aldığını vurgulamıştır. Onun şairliği, bilim ve düşünce adamlığı, yazarlığı, eğitimciliği, dergiciliği, öğretmenliği, vatanseverliği, Kurâ'n-ı Kerim mütercim ve müfessirliği, hatipliği, kendisini çok yönlü yetiştirdiğinin kanıtlarıdır. Ayrıca, XIX. yüzyılın bilim dili olan Arapça, Farsça ve Fransızca'yı konuşup yazabilen Mehmet Akif, aynı zamanda bu dillerden yaptığı manzum ve mensur çevirileriyle Türk çeviri edebiyatına da katkı yapmıştır.

Babasının vefatı ve Fatih semtindeki evlerinin yangında kül olması sebebiyle hayata erken yaşta başlamak zorunda kalan milli şair, Ziraat Nezaret'nde göreve başlamıştır. Görev yeri İstanbul olmakla birlikte önce Edirne'de, daha sonra Anadolu ve Rumeli'nin çeşitli bölgelerinde dolaşarak bulaşıcı hayvan hastalıklarıyla ilgili çalışmalar yapmıştır. Bir ara ordunun ihtiyacını karşılamak için gerekli alımları yapmak üzere Şam ve civarında dolaşmış ve bu seyahatlerde köylüyü de yakından tanıma imkanı elde etmiştir. Toplum meseleleri hakkında doğrudan bilgi sahibi olan Mehmet Akif'in tesbit ve tahlilleri şiirlerine realist ve canlı tablolar halinde aksetmiş, çözüm tekliflerinin isabetli olmasını sağlamıştır.

İstanbul'a bulunduğu dönemde okullarda dersler veren gazetelerde yazılar yazan Mehmet Akif'in ilim ve fikir hayatına katkı yaptığı Albülhak Hamid, Hüseyin Cahit, Cebab Şehabeddin, Süleyman Nazif, Mehmet Emin ve Rezaizade Mahmud Ekrem'in ifadelerinden anılmaktadır. Balkan savaşları sonunda memleketin içine düştüğü vahim durum karşısında yeise düşmemek, birlikten ayrılmamak ve orduya yardım gibi konularda Fatih, Beyazıt ve Süleymaniye camilerinde vaazlar vermiş şiirler yazmıştır. Mısır sonrasında gittiği Almanya seyahatinde Almanlara esir düşmüş İngiliz, Fransız ve Rus tebasından müslümanları ziyaret etti (Ongun 1947).

I. Dünya Savaşı'ndan Osmanlı Devleti'nin yenik olarak ayrılması, ağır mütareke şartları sonrasında Yunan ordusunun İzmir'den karaya çıkması üzerine İstiklâl şairi Mehmet Akif, Millî Mücadele hareketine fiilen katılma kararıyla Balıkesir'e giderek orada Kuva-yi Milliyecilerle görüşmüştür. İstanbul'da yüksek maaşlı bir görevde bulunmasına rağmen Balıkesir dönüşünde Milli Mücadeleye katılmak üzere Ankara'ya gitmeye karar veren halkın şairi, vatan severliğini göstererek; "Millî Mücadele'nin manevi lideri" sıfatı verilmiştir. Ankara'dan Hey'et-i Temsiliye adına gelen davet üzerine on iki yaşındaki büyük oğlu Emin'i de yanına alarak 10 Nisan 1920'de gılice yola çıktı.

Ankara'da Milli Mücadeleyi takip eden Mehme Akif; Eskişehir, Burdur, Sandıklı, Dinar, Afyon, Antalya, Konya ve Kastamonu'yu ziyaret ederek mebuslara, halka ve cephedeki askerlere hitaben Milli Mücadele'yi teşvik eden konuşmalar ve vaazlar vermiştir. Bunlardan en önemlisi meclis kararıyla gittiği Kastamonu'da Nasrullah Camii'ndeki ünlü vaazıdır (Okay-Düzdağ, 2003).

1920 yılı Aralık ayında Maarif Vekaleti milli marş güftesi için bir yarışma açtı. Yarışmaya 700'den fazla şiir gelmesine rağmen nitelikli bir manzume bulunamayınca konulan ödül sebebiyle yarışmaya katılmayan Mehmet Akif'in de bir marş yazması ısrarla istenmiştir. İstiklâl şairi ödül konusunda ikna edilemeyince mükâfat şartı kaldırılarak şairle orta yol bulundu. Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin 12 Mart 1921 tarihli oturumunda okunan şiir ittifakla İstiklâl Marşı güftesi olarak kabul edilmiştir.

1908-1922 yılları arası Mehmet Akif'in en verimli olduğu yıllardır. Osmanlı Devleti'nin buhranlı, siyasi istikrarsızlığın ve savaşların yoğun olduğu bir dönemde yazar şiirlerini kaleme almıştır. Aslında sanatkar ruhlu, şair yaratılışlı bir insan olan Mehmet Akif, yaşadığı toplumun bir ölüm kalım savaşı içinde bulunduğu gerçeğinden hareketle toplumdaki ahlakçı ve idealist bir yolu seçmiştir. Bu ikilem dikkate alındığında en

toplumsal özellikteki şiirlerinde bile yer yer lirizme ve bir çeşit mistisizme yükseldiği görülmektedir (Okay-Düzdağ, 2003). Değerlerin, insanla ve kültürle beraber açığa çıktığını, onlarla varlığını sürdürdüğünü söyleyen Mehmet Akif değer, insanın yeryüzünde neyi gerçekleştirmek için var olduğu ve insan olmanın anlamını sorguladığı andan itibaren oluşmaya başladığını söylemiştir. Toplumunu eğitmek, toplum değerlerini yeni nesillere anlatmak söz konusu olduğunda örnek davranışlarıyla İstiklal şairimiz Mehmet Akif'in ayrı bir yeri vardır. Şiirlerinde; adalet, sorumluluk, bilimsellik, estetik, vatanseverlik, çalışkanlık, aile birliği, duyarlılık ve yardımseverlik konularındaki şiirleri onun değerlerini haykırdığı alanlardır.

Bu çalışma istiklal şairimiz Mehmet Akif'in sosyal bilgiler eğitiminde değerler eğitimi açısından ne ifade ettiğini ortaya koymak amacıyla hazırlanmıştır. Mehmet Akif'in Türk milli kültürü ve tarihi açısından sahip olduğu önem düşünüldüğünde onun hayatı, eserleri ve eserlerinde yer verdiği değerler; milli kültür, vatandaşlık eğitimi ve tarih içerikli konular bakımından zengin olan sosyal bilgiler dersinde değerlerin aktarılmasında yardımcı olacaktır.

Yöntem

Araştırma Modeli

Sosyal bilgiler eğitiminde değerler eğitimi açısından Mehmet Akif ve Safahatın incelenmesini esas alan bu çalışmada nitel araştırma yöntemleri arasında yer alan durum çalışması tercih edilmiştir. Nitel araştırmalar gözlem, görüşme, doküman analizi gibi çeşitli veri toplama yöntemlerinin kullanılmasıyla incelenen durumu doğal ortamında var olduğu şekliyle, gerçekçi olarak ortaya koymayı amaçlar (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Durum çalışması ise gerçek yaşamın, güncel bağlam ya da ortamın içindeki bir durumun araştırılmasını gerektirmektedir (Yin, 2009). Durum çalışması, araştırmacının gerçek yaşam, güncel sınırlı bir sistem ya da belli bir zaman içerisindeki çoklu sınırlanmış sistemler hakkında çoklu bilgi kaynakları aracılığıyla detaylı ve derinlemesine bilgi topladığı, bir durum betimlemesi ya da durum temaları ortaya koyduğu nitel bir yaklaşımdır (Creswell, 2014).

Verilerin Toplanması ve Veri Kaynağı

Verilerin toplanmasında nitel araştırma desenlerinden olan doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizi kitap, makale, gazete, dergi vb. yazılı dokümanların incelenmesini esas alan nitel araştırma desenlerindedir (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Bununla birlikte doküman analizi araştırmanın hedeflerine yönelik verilere ulaşmada dokümanların incelenmesi ile gerçekleşir (Çepni, 2010). Araştırma verileri Mehmet Akif Ersoy'un Safahat isimli eserinin incelenmesi sonucunda elde edilmiştir. Bu eser aslında Safahat, Süleymaniye Kürsüsünde, Hakkın Sesleri, Fatih Kürsüsünde, Hatıralar, Asım ve Gölgele adlı yedi kitabın bir araya getirilmesi ile oluşturulmuş yedi bölümü olan bir şiir külliyatıdır. Mehmet Akif'in ve Safahat isimli eserinin veri kaynağı olarak seçilmesinde şairin ve belirtilen eserinin değerler eğitimi bağlamında taşıdığı önemden kaynaklanmaktadır.

Verilerin Analizi

Verilerin analiz edilmesinde betimsel analiz kullanılmıştır. Betimsel analiz verilerin önceden belirlenen temalara göre analizidir. Betimsel analiz, içerik analizine nazaran daha yüzeysel bir yöntem olup, veriler ilgili kaynaklardan elde edildiği şekliyle değiştirilmeden alıntılar yapılarak aktarılır (Yıldırım ve Şimşek, 2013). Araştırma kapsamında öncelikle elde edilen verilerin hangi tema altında toplanacağı belirlenmiş ve anlamlı temalar oluşturulmuştur. İkinci basamak olarak dokümanın incelenmesi sonucunda ulaşılan veriler ilgili temalar altında sunulmuştur. Son basamakta ise temalar altında sunulan veriler doğrudan alıntılarla örneklendirilmiş ve yorumlanmıştır. Verilerin geçerliliğini sağlayabilmek amacıyla elde edilen verilerin araştırmanın amacıyla uyumuna, temalar ve temalara ilişkin verilerin ilişkileri kontrol edilerek aralarındaki bütünlüğün sağlanmasına dikkat edilmiştir. Yine iç geçerliliği sağlayabilmek amacıyla alanyazında konu ile benzerlik gösteren çalışmalar incelenmiş, bu çalışmada elde edilen bulgular ile benzer çalışmaların bulguları karşılaştırılmıştır. Ayrıca çalışmada elde edilen veriler ve ilgili temalar araştırmacılar tarafından fikir birliğine varılarak düzenlenmiştir.

Güvenirliği artırmak amacıyla araştırma süreci detaylı olarak aktarılmış ve veri kaynağının seçimindeki nedenler belirtilmiştir.

Bulgular

Mehmet Akif'in Safahat'ı değerler eğitimi açısından incelendiğinde bu değerler dokuz tema altında toplanmıştır. Bu temalar ve temalara uygun doğrudan alıntılar ve değerlendirmeler aşağıda sunulmuştur.

1- Adalet:

Mehmet Akif, kendinden çok başkalarını, toplumu düşünen, iyi ahlâklı, örnek bir Müslüman olarak hayatını sürdürmüştür. Aldığı eğitim Akif'in Doğu ve Batı kültürleriyle temasa geçmesini gerektirmiştir. Ona göre adalet, bütün erdemlerin başı ve en önemlisidir. Çünkü insanı ve toplumsal düzeni adalet olmadan sağlamak uzun süre ayakta tutmak mümkün değildir.

*“Kenâr-ı Dicle'de bir kurt aşırsa bir koyunu,
Gelir de adl-i İlâhî sorar Ömer'den onu!”*

Mehmet Akif “Koca Karı ile Ömer” isimli şiirinde yöneticiler başta olmak üzere herkesin adil olması gerektiğini ve adaletin tesis edilmesi gerektiğini vurgulamıştır. Adaletten şaşılması durumunda bunun da bir hesabının olduğunu ayrıca belirtmiştir. Bu mısralarda adaleti ile bilinen Hz. Ömer'in örnek verilmesi adalet terazisinin ne kadar keskin olduğuna ve adaletten bir an bile uzaklaşmaması gerektiğine vurgu yapması bakımından önemlidir.

2- Sorumluluk:

Mehmet Akif sadece kültürel anlamda düşük seviyede olan bireylerin değil, bireylerle birlikte devlet idarecilerinin de üzerine düşen önemli sorumluluklar olduğunu vurgulamış ve bu sorumlulukları yerine getirmek için var güçleri ile çalışmalarını gerektiğini belirtmiştir. Yazar, bu mısralarda devlet yöneticileri üzerinden vatandaşın da sorumluluk duygularını uyandırmaya çalışmıştır.

*“Ey cema 'at, yeter Allah için olsun, uyanın
Sesi pek müdhiş, öter sonra kulaklarda çanın”*

Mehmet Akif, sadece o gün var olan sorunların çözümünde kendisini sorumlu hissetmemiş, geçmişte vatan için şehit olanları görünce de kendisini vatana ve o şehitlere karşı sorumlu hissetmiştir. Bu noktada “Nasıl yerlere geçmez insan?” sözü onun bu konudaki sorumluluk hissiyatını ortaya koymaktadır.

Milli şaire göre, bütün milletin refah seviyesinin artması ve bunun devamının sağlanabilmesi için birlik duygusu içinde hareket etmek, bir olmak gerekmektedir¹.

*“Cema 'at, elverir artık, bu uykudan uyanın,
Huda rızası için, dünkü hadisatı anın!
Kimıldamaz yine gelmezsek intibaha bugün
İkinci uyku ne dehşetli bir ölüm, düşünün!
Ölüm kolay... Diyebilsek sonunda: 'kurtulduk'
Bu intihar, öteden, üç yüz elli milyonluk
Zavallı Âlem-i İslam için elim olacak!
Biz olmasak bu kadar hanüman yetim olacak
Gıcırdamakla beraber serir-i şevketimiz,
Bu dini kurtaran ancak bizim hükümetimiz”*

¹ Benzer açıklamalar için bkz. Musa Duman, “Akif'in Allah'tan İsteddiği”, *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*, İstanbul 2016, s. 413.

Kürsülerden yaptığı konuşmalarda, halkı sorumluluk almaya yönlendiren Mehmet Akif, tarihten ders çıkarılması gerektiğini, geçmişte yapılan hatalara tekrar düşülmemesini ve eğer aynı hatalara tekrar düşülürse bu defa sonuçların çok daha ağır olacağını belirtmiştir. İstiklal şairi kendi devletimizin bekası konusunda bizlere sorumluluk yüklediği gibi, aynı inanca mensup diğer devlet ve milletlerin bekası konusunda da bizlere sorumluluk yüklemekte ve bu sorumluluk bilinci ile hareket etmemiz gerektiğini belirtmektedir.

*“Hüsrana rıza verme... Çalış... Azmi bırakma
Kendin yanacaksan bile evladını yakma”*

Yazara göre Müslümanlar karşılaştıkları sıkıntılardan dolayı ümitsizlik ve çaresizlik hissine düşmeden çalışmalıdırlar. Nitekim bizler kendi geleceklerimizden mes’ul olduğumuz gibi bizden sonra gelecek neslin de geleceğinden mesulüz. Bu noktada yaşadığımız memlekete bir emanetmişçesine sarılıp sahip çıkmamız gerektiği milli şair tarafından şu mısralarla ifade edilmiştir.

*“Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır”*

Mehmet Akif vatan müdafasında sorumluluğumuzun gereği olarak etkin şekilde çalışmamız gerektiği gibi çağın istediği bilgi, beceri ve donanıma sahip olarak vatana ve millete hizmet etmemizi arzulamaktadır. Ayrıca Mehmet Akif, halkın tarihten gerekli dersleri alması gerektiğini, çağın gerektirdiği özellikle sanayi ve teknoloji başta olmak üzere farklı alanlardaki gelişme ve yeniliklere mesafeli durmak yerine bu yenilik ve gelişmeleri takip ederek vatan ve milletin faydası için kullanmamızı istemektedir.

*“Karşı durulmaz, cereyan sine-çak
Varsa duranlar olur elbet helak
Dalgaların anlamadan seyrini
Göz göre girdaba nedir inhimak”*

Toplumsal sorumluluklara önem veren Mehmet Akif, sadece şartların zor ve ağır olduğu zamanlarda değil, her zaman kendisini sorumlu hissetmiştir. Yazar, toplum gidişatını etkileyen meseleleri tespit etmeyi de kendine dert edinmiştir.

“Sade siz derdi bulun, sonra kolaydır derman”

3- Bilimsellik:

Mehmet Akif’in, Safahatında üzerinde çokça durulan konulardan birisi de bilimselliktir. Sosyal yaşamın ve devletin içinde bulunduğu durumun ve gidişatın kötü olduğunu çok önceden fark eden Mehmet Akif, çağın gelişmelerini ve bilgi birikimini öğrenmenin gerekliliğini, vatanın ve milletin kurtuluşunun bu şekilde sağlanabileceğini belirtmiştir. Mehmet Akif, Batı dünyasının bilimsel alanda kendisini geliştirdiğini ifade etmiştir. Bundan dolayı batının faydalı olabilecek gelişmelerini takip etmenin ve bunları ülkemize getirmenin öneminden bahsetmiştir.

Eserinde, nasihat verdiği Asım karakterine zaman kaybetmeden Avrupa’ya gitmesini ve Avrupa’daki bilimsel ve teknolojik yenilikleri öğrenmesini ve tüm mesaisini buna harcamasını istemiştir. Safahat’taki benzer bilimsellik örnekleri:

*“Bu cehalet yürümez; asra bakın: Asr-ı zulüm!
Başlasın terbiyeniz, ailelerden oğlum.
Sade hürriyeti i’lan ile bir şey çıkmaz;
Fikr-i hürriyeti hazm ettiriniz halka biraz”*

“Bu cehaletle bir yere varmamız mümkün müdür? Görmez misin ilim, teknik çağında yaşıyoruz. Asrımız bilgi asrıdır. Artık oğlum aile ocaklarından başlayıp milletimize bilgi ve terbiye vermemiz gerekiyor. Sadece özgürlüğü ilan etmekle sorunu çözmüş olmayız. Özgürlüğü getirmeden önce halkı hazırlayıp onu hazmedecek seviyeye yükseltmek şarttır” der. İsmail Hakkı Şengüler (1992) tarafından yukarıdaki gibi çözümlenen mısralara

bakıldığı zaman özgürlük için devletin bağımsızlık ilan etmesi yeterli değildir. Özgürlük gerçekte bilimin ürettiği bilgiye kolayca erişme imkanına sahip olan halkın düşünce özgürlüğüne sahip olmasıdır. Bu noktaya da bilim ışığında üretilen bilginin öğretilip onun içselleştirilmesiyle ulaşılabilir. Mehmet Akif, Kurân-ı Kerim eksenli tefekkürünü, günümüz İslam dünyasını uyandırmak için kullanıyordu:

*“Doğrudan Kur’an’dan alıp ilhâmı
Asrın idrakine söyletmeliyiz İslâm’ı”*

diyerek asrın idrakini temel aldıktan sonra bu yolda ne kadar bayrak varsa onları yardıma çağırılmaktadır (Baydar, 2008).

Mehmet Akif’e göre, kişilerin bilimin ve bilimsel bilginin peşinden koşması elbette önemlidir. Ancak önemli olan bir konu daha vardır ki o da bireyin kendi kapasitesinin farkında olmasıdır. Mehmet Akif, bir kişinin bütün bilim dallarında yetkin olamayacağını, kişilerin bu bilinçle hareket etmesi gerektiğini ve bu tutumun bilimsellik açısından çok önemli olduğunu belirterek itiraflarda bulunmuştur.

*“Evet, lakin varıp ser-hadd-i ma’lûmata bir insan,
O gayetten demek lazım ki: ‘Yok irfan için imkân!’
Hakiki i’tiraf altında parlar zilli irfanın;
Budur insanlığın ma’nası, en son zevki vicdanın”*

Mehmet Akif, içinde bulunulan sosyal durumun bilimsel çalışmaların yapılabilmesi için önemli olduğunu belirtmiş ve bilimsel çalışmalar için uygun olan sosyal durumun tarifini de yapmıştır. Millet olarak bilimsel çalışmalar yapabilmek için her şeyden önce bilime gereken önemi, saygıyı ve değeri göstermek ve ardından bilimsel çalışmaların yapılabileceği uygun çalışma ortamı oluşturmak gerekmektedir. Böyle ortamları oluşturma noktasında ise herkes eşit sorumluluğa sahiptir (Yılmaz, 2017).

*“Niye ilmin adı yok koskoca millette bugün?
Çünkü efkâr-ı umumiyye aleyhinde bütün;
Çünkü yerleşmek için gezdiği yerlerde funun,
Önce gayetle büyük hürmet arar sonra sükûn.
Asr-ı hazırda geçen fenlere sahip denecek,
Bir adam var mı yetişmiş içinizden, bir tek?”*

Mehmet Akif, bilime ve bilimsel bilgiye ulaşmak için taklidin terkedilmesi gerektiğini deneysel çalışmaların yapılması gerektiğini belirtmiştir. Bilgi üreten deneysel çalışmaların da sayılarının artmasının gerekliliğinden bahsetmiştir.

*“Mütefennin tanınan üç kişinin kıymeti de,
Münhasır anlamadan, dinlemeden taklide,
Kim mesaisini bir gayeye vardırı, hani?
Gösterin paye-i tahkike teali edeni”*

Milli şair, teorik bilgilerle çokça vakit kaybetmemenin, pratikte işe koşulabilecek bilgiye ulaşabilmek için gayret göstermek gerektiğinin önemli olduğunu ifade etmiş, etkin sonuç odaklı bilimsel bilgiye önem verilmesi ve bu doğrultuda çalışılması gerektiğini söylemiştir.

*“Nazariyata boğulmakla geçen ömre yazık;
Ameli kıymetidir kıymeti ilmin artık”*

Mehmet Akif, bilimsel bilgiden ari olan bir ömrün artık sürdürülemeyeceğini görmüştür. Devamlı bir değişim halinde olan dünyada bizim de çağın gerektirdiği bilimsel adımları daha fazla vakit kaybetmeden atmamız gerektiğini ifade etmiştir. Aynı zamanda şair bilginin sahipsiz kalmayacağını, onu elbet birisinin sahiplenip kullanacağını ve bilginin bir kişinin ya da bir milletin tekelinde olmadığını belirtmiştir.

*“Ey millet, uyan! Cehline kurban gidiyorsun!
İslam’ı da ‘batsın’ diye tutmuş, yediyorsun!
Allah’tan utan! Bari bırak dini elinden...
Gir leş gibi topraklara kendin, gireceksen!
Lakin ne demek bizleri Allah ile ıskat?
Allah’tan utanmak da olur ilm ile... Heyhat”*

Mehmet Akif, döneminde sıkça dillendirilen din ve bilginin birlikte olamayacağı düşüncesine karşı durmuş, hatta dinin korunmasının sadece ilim ile mümkün olduğunu ve dinin bilgi ile değil cehaletle bir arada olamayacağını vurgulamıştır. Mehmet Akif’e göre dinin yüceliğinin korunması için çocukların bilimsel bir alt yapıyla erken yaşta başlamak üzere yetiştirilmesi gerekmektedir.

*“Unutmayın şunu lakin: ‘Zaman: Zaman-ı ulum!’
Zaman zaman-ı ulum olmasaydı böyle, yine
-Kemal-i şevk ile madem atılmışız dine-
Okur- yazar olacaktık sıyaneten dini:
Onun ma’arife vabeste, çünkü te’mini.
Zavallının yüzü yok cehle, anlaşılma mı?
Demek ki: Atmalıyız ilme doğru ilk adımı”*

Mehmet Akif, gençlere içinde bulunulan dönemin gerektirdiği bütün bilimsel bilgilerin öğretilmesini istemektedir. Ancak Mehmet Akif, milli, manevi ve dini değerlerin de bu süreçte unutulmamasını ve bu değerlerin de mutlaka gençlere aktarılması gerektiğini ifade etmiştir.

*“Evet, ulûmunu asrın şebaba öğretelim;
Mukaddesata, fakat çokça ihtiram edelim”*

Mehmet Akif, inancımız doğrultusunda bilimsel anlayışla hareket edilmesi gerektiğini ve ilim ve irfan peşinde gidilmesi gerektiğini önemle vurgulamıştır.

*“O iman, farz-ı kat’idir diyor tahsili irfanın...
Ne cahil kavmiyiz biz Müslümanlar, şimdi, dünyanın”*

İstiklal Marşı’nın yazarı Mehmet Akif, modern dünyanın bir gereği olarak bilimsellik değerini incelediğimizde toplum olarak kalkınma hamlelerimizin tamamı eğitim ve öğretimin; “fenni buluşları takip etmeyi, inanmanın bir cüzü mesabesinde tutmaktadır. Yerler ve göklerde yaratılmış olanlar bütün insanların tetkikine açılmış bir kitaptır. Her topluluk ilmi kabiliyetince bu kitaptan nasiplenir” diyerek halka ümit aşılamıştır (Baydar, 2008).

4- Estetik:

Tarihine ve geçmişine her zaman sahip çıkan ve bunlarla her zaman övünen Mehmet Akif, estetik anlamda gelişmiş olan ve içinden sayısız sanatçı çıkaran Doğu medeniyetinin eski ihtişamlı günlerine dönüp o estetiği yakalaması gerektiğini bununla birlikte Doğu’nun bu gerekliliğe karşılık veremediğinden yakınır.

*“Bütün heyakil-i san’at yetiştiren Şark’ın,
Zemin-i feyzi nasıl şure-zara döndü bakın”*

Mehmet Akif, nadide eserlerin estetiğinin korunamadığından dert yanmaktadır. Fatih Camisi’ni örnek göstererek dönemde yaşayan insanların bu estetik değerlerden bihaber olduğunu ve bu eserlere uygun fikir ve estetik duygularına sahip olmadıklarından yakınmaktadır. Şairi dertlendiren diğer bir mesele ise atalarımızın bin bir emekle ve zor şartlar altında yaptığı bu nadide sanat eserlerine karşı sorumsuzca, dikkatsizce ve umursamazca davranmamızdır (Yılmaz, 2017).

*“Görüp bu cuşîş-i san’atte ruh-i ecdadı,
Biraz sıkılmı şehrîn sıkılmaz evladı!”*

Mehmet Akif, “Fatih Kürsüsünde” başlıklı bölümde yakınıyla birlikte gezerken rastladıkları bir mimari yapıya estetik açıdan bakmış ve bir sanat eserinin kendi milletinin değerlerini taşıması gerektiğini ve asil durması gerektiğini belirtmiştir.

*“Asalet olmalı san’atte evvela... Bu: Melez!
Hayır, melez de değil... Belki birçok üslubun
Halita hali ki, tahlile kalkışılrsa: Uzun!
Necib eser arıyorsan: Sebil’e bak, işte...
Taşıp taşıp dökülürken o şi’r-i berceste,
Safa-yı fitratı şahid ki: Tertemiz aslı;
Damarlarında yüzen kan da can da Osmanlı!”*

Mehmet Akif, dini duyguları ile estetik anlayışını birleştirmiş ve hayranlık duyduğu bir esere bu hayranlığının ifadesi olarak “âşık olmak” tabirini kullanmıştır.

*“Aman, şu ma’bed-i feyyazın ihtişamına bak:
Bakar bakar doyamam: Âşık olmuşum mutlak”*

Mehmet Akif, derin duygularla baktığı camiye ve onun taşıdığı estetik güzelliğe ilişkin sayfalarca kitap yazılabileceğini ve bu güzelliğin de sayfalarca kitaptan daha etkili ve anlamlı olduğunu vurgulamıştır.

*“Sahifeler yazıyor, belki, fenn-i mi’ mari,
O, meyl-i naz ile mahmur dideler-vari”*

5- Vatanseverlik:

Bir toplumun, devletin ve o devlette yaşayan vatandaşların varlıklarını sürdürebilmesi için vatanseverlik değeri hayati öneme sahiptir. Bununla birlikte toplumun refaha ulaşması ve yaşam kalitesinin artmış olduğu bir devlette yaşamak için de toplumu oluşturan her bireyin yaşadığı vatana karşı sevgi ve sorumluluk duygusuyla hareket etmesi elzemdir.

Vatanseverlik kavramı çalışkanlık ve sorumluluk değerleri ile yakın ilişki içindedir. Zira bir kimsenin işini doğru bir şekilde yapması ve sorumluluklarının bilinciyle hareket etmesi için öncelikle kendi vatanını sevmesi gerektiği de unutulmamalıdır. Vatanını sevmek cephede düşmanla göğüs göğse çarpışabilmektir. Hakimiyet-i Milliye Gazetesi’nin 28 Mart 1915 tarihli nüshasında birinci sayfanın sol alt köşesinde, üç sütun üzerine “Cephelerde Kahraman Mücahidlerimize” başlığı altında Mehmet Akif’in *Berlin Hatıraları* şiirinin bir bölümü yayınlanmıştır. Bu şiiri şair, Çanakkale Muharebeleri devam ederken yazmıştır. Şiirde “alınları dine son istihkam” ve “korkma” diye başlayan kısım savaştan askerlere mücahitlerin cevabı şiirleştirilmiştir (Doğan, 2010). Mehmet Akif için kendisi için de kıymetli bir yere sahip olan vatanseverlik değerini Safahat’ta ve İstiklal Marşı’nda aktarmıştır.

“Verme, dünyaları alsan da bu cennet vatanı”

Mehmet Akif’e göre, bütün bireyler, vatanına sahip çıkmalı, o benim demeli, onun derdiyle hemhal olmalı ve onun bekası için gayret etmelidir. Düşman bir “cehennem olarak” gelse de göğsümüzü vatana siper etmeliyiz.

Şaire göre herkes yaşadığı vatani her ne şartta olursa olsun savunmak, korumak ve onu daha ileriye götürmekle mükelleftir. Bu her vatandaşın üzerine düşen asli görevlerden birisidir.

*“Sahipsiz olan memleketin batması haktır;
Sen sahip olursan bu vatan batmayacaktır”*

İstiklal şairimiz, şiirlerinde memleketin içinde bulunduğu durumla alakalı bütün fertleri uyarmış, bu durumun ehemmiyeti konusunda herkesi bilinçlendirmek istemiş ve gerekirse vatanın birliği, bütünlüğü ve bekası için ölümün bile göze alınması gerektiğini önemle vurgulamıştır. Milli şairimiz aynı vatanın düşmüş olduğu müşkül durumların kabullenilmemesi gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

*“Fakat, sen öyle değilsin: Senin yanar ciğerin:
Vatan! deyip öleceksin semada olsa yerin.
Nasıl tahammül eder hür olan esaretine?
Kör olsun ağlamayan, ey vatan, felaketine!”*

Mehmet Akif, Fatih Kürsüsünde bir vaiz diliyle anlattığı vatan sevgisinin ciddiyetsizliğe ve umursamazlığa kurban edilemeyecek kadar değerli ve vatan sevgisinin vatanın geleceği için olmazsa olmaz olduğunu ifade etmektedir. Bu hassasiyetten uzak olanları ise sert bir dille eleştirmektedir.

*“O tasmazsuzlara insan demekte ma'zurum.
Vatan muhabbeti, millet yolunda bezl-i hayat;
Hülasa, aile hissiyle cümle hissiyat;
Mukaddesatı için çırpınan yürekte olur”*

6- Çalışkanlık:

İstiklal şairimiz, çalışkanlığı bir kimsenin koyduğu hedefe yürümesi olarak ifade etmiştir. Bununla birlikte Mehmet Akif, hedefe ulaşmak için durmadan çalışmanın ve bıkkınlıktan uzak durmanın öneminden bahseder.

*“Varmak istersen – diyor Sa'di- eğer bir maksada?
Tuttuğun yollar tükenmekten muarra olsa da;
Şedd-i rahl et, durmayıp git, yolda kalmaktan sakın!
Merd-i sahib-azm için neymiş uzak, neymiş yakın?”*

Mehmet Akif, yaratılan şeyin durmaksızın çalıştığını ve bu kadar yaratılmışın sürekli çalışıyor olmasına karşın yalnızca bir tanesinin oturmasını yani çalışmamasını utanç duyulacak bir durum olarak görmektedir.

*“Asumani, hakdani cümle mevcudat için
Kurtuluş yok sa'y-i daimden, terakkiden bugün.
Yer çalışsın, gök çalışsın, sen sıkılmazsan otur!
Bunların hakkında bilmem bir bahanen var mı? Dur!”*

Büyük şaire göre, hedefe ulaşmak için çalışıp çabalayan bir insan yılmadan, zorluklar karşısında pes etmeden, azim, sebat göstererek çalışmaya devam ederse hedefine mutlaka varacaktır. Nitekim Mehmet Akif, başarının çalışmaya, çalışmanın da başarıya âşık olduğuna inanmaktadır. Başarı ve çalışkanlığı birbirlerinin olmazsa olmazları olarak gören Mehmet Akif, amaç için çalışma ve gayret bir araya gelmişse başarının mutlaka elde edileceğine inanmıştır.

*“Bir gaye-i maksuda şitab eyleyen adem,
Tutmuşsa bidayette eğer azmini muhkem
Er geç bulacak sa'y ile dil-hahını elbet.
Zira bu şu'un-zar-ı tecellide, hakikat,
Tevfik, taharriye, taharri ona aşık;
Azmin de emel lazımdır, gayr-ı müfarık.
Olsun da emel azm ü taharriye mukarin;
Tevfik zuhur eylemesin sonra... Ne mümkün!”*

Mehmet Akif'e göre hedefe ulaşmak için çalışan insan asla önüne çıkan engeller karşısında geri durmaz. Engellerden kasıt başaramama korkusudur. Mehmet Akif, bu korkunun ilacının yalnızca çalışkanlık olduğunu söylemektedir.

*“Emel, meş'al-keşin, bir reh-nüma hem-rahın olmuşken,
Tehaşi eylemezsin sine-i deyruca girmekten”*

Mehmet Akif'in 3 Ekim 1918 tarihli *Alınlar Terlemeli* isimli manzumesinde de görüldüğü üzere, Birinci Dünya Savaşını en acı şekilde yaşamış ve işgallere giden bir süreçteki yaşanan tecrübelerin sebeplerini ifade

ederek duyduğu ıstırabı dile getirmiştir. Kendisinin “gençlik yıllarını ilerlemeye ant içmiş bir kervan” gibi akıp gittiğini ifade ederek koyduğu hedefler doğrultusunda durmadan çalışmayı tavsiye etmiştir.

*“Evet, ilerlemek isterse karvan-ı şebab,
Yolunda durmaya gelmez. O, çünkü durmayarak,
Sabah-ı sermed-i atıye eylemekte şıtab,
O çünkü isteyemez hale katlanıp durmak!”*

Mehmet Akif’e göre insan, yaratılışı gereği tembellikle bir araya gelemeyen ve tembellik insan fitratına aykırıdır. Bundan dolayı insan hayatı boyunca hedeflerine ulaşmak için gayret etmeli ve çalışmalıdır.

*“Atalet fitratın ahkâmına madem ki isyandır;
Çalışsın, durmasın her kim ki da’vasında insandır”*

İstiklal şairimiz, döneminde Batı dünyasında gördüğü çalışkanlığın aslında daha önceleri kendi atalarında var olduğunu söylemekle birlikte döneminde yaşayan insanların çalışkanlıktan çok uzak olmalarına sitem ederek onları ölümlere benzetmiştir.

*“Bana sor sevgili kari, sana ben söyleyeyim,
Ne hüviyyette şu karşında duran eş’arım:
Bir yığın söz ki, samimiyyetti ancak hüneri;
Ne tasannu’ bilirim, çünkü ne san’atkarım.
Şi’r için “gözyaşı” derler; onu bilmem yalnız,
Aczimin giryesidir bence bütün asarım!”*

Mehmet Akif, yaptığı her şeyin sorumluluğunu kabul etmiş, bu konuda sadece kendisini suçlamış ve kaçak dövüşmekten uzak durarak bir dürüstlük örneği sergilemiştir.

*“Bir failin icbarı bütün gördüğüm asar!
Cebri değilim... Olsam İlahi ne suçum var?”*

Hayatı boyunca adalet duygusu ile hareket eden Mehmet Akif, zaman zaman adil olmadığını düşündüğü durumlar karşısında Yaratıcısına yakarıшта bulunmuştur. Mehmet Akif’e göre Allah’ın adaleti her çeşit kusur ve hatadan arınmıştır. Ancak zulüm ile abat olan yöneticilerin adaletsiz uygulamalarından duyduğu memnuniyetsizliği ifade etmiştir.

*“Zalimlere kahrın o kadar verdi ki meydan:
Yok adil-i mutlak! diyecek ye’s ile vicdan!”*

Mehmet Akif’e göre başarı zulüm ile elde edilmişse hiçbir kıymeti ve değeri yoktur. O daima zulmün karşısında ve adaletin safında olmuş özellikle kendi milletine karşı adaletin bir gereklilik olduğuna inanmıştır.

*“Zafer- yab olduğun kimdir? Düşün bir kerre millet mi?
Adalet isteyen bir kavmi vurmak galibiyet mi?”*

Mehmet Akif, adaletli olmayı insanlara adil davranmak, bütün haksızlıkların karşısında olmak ve haklıların haklarını savunmak noktasında şehitlik derecesinde bir erdem olarak görmüştür.

*“Bir adam dursa da bir zalim imamin yüzüne,
Adli emretse, bu zalim de onun hak sözüne,
İnkıyad eyleyecek yerde tutup kıysa ona,
O mücahid yazılır ta şühedanın başına.
Hamza’dan sonra gelen şanlı şehid ancak odur.
Hak için can verenin payesi elbet bu olur.
Hakkı bir zalime ihtar, o ne şahane cihad!
En büyüktür” Peygamber-i pakize-nihad,
Hak zelil oldu mu millet de hükümet de zelil.*

*Hangi ümmette ki müşkildir edilmek tahsil,
Acizin hakkı kavilerden... O, kuvvetlenemez”*

Mehmet Akif, zulüm, adaletsizlik ve hürriyetsizlik nereden gelirse gelsin karşı çıkılarak müdahale edilmelidir fikrini savunur. Mehmet Akif, halife Hz. Ömer tarafından verilen bir hutbeden hareketle adalet kavramını açıklamış ve bu hutbenin adil olma konusundaki önemine değinmiştir.

*“Ömer’in hutbesi aklında mı bilmem
--Bilmem...
-- Eyyühe'n-nas, ederim taptığım Allah'a kasem,
Yoktur asla şu cema'atte ki hiçbir aciz,
Benim indimde sizin olmaya en kadiriniz,
Bir kavinizde olan hakkını kurtarmam için.
Bir kavi kimse yoktur ki bu ümmette, bilin,
En zaif olmaya nezdimde, tutup kendinden,
Acizin hakkını ısrar ile isterken ben”*

Mehmet Akif, devlet tarafından belirlenen kanun ve kurallara uyulmasını istemekte ve adil bir toplum ortamı sağlamak için kanun ve kurallara herkesin saygı göstermesini öğütlemektedir. *Asım* başlığı taşıyan bölümde verdiği nasihat de bu yöndedir.

*“Bize, Asım ne şunun yumruğu lazım ne bunun;
Birinin pençesi ister yalnız: Kanunun,
Ver bütün kudreti kanuna ki vahdet yürüsün...
Yoksa millet değil ancak dağınık bir sürüsün...”*

Mehmet Akif'e göre adaletli olmanın diğer bir ifadesi hükmederken ya da karar verirken tarafsız olmaktır. Durumun karmaşık olduğu zamanlarda tarafların dikkatlice dinlenmesi ve verilecek kararın tam bir tarafsızlık içerisinde alınması adalet duygusunun tesisi için elzemdir. Bu sayede verilecek kararın doğruluğu büyük oranda sağlanabilir.

7- Yardımlaşma:

Safahat'ı incelediğimiz zaman Mehmet Akif, bu kavramı ülke bütünlüğü, birliktelik, merhamet gibi manevi değerler üzerinden bizlere anlatmıştır. Mehmet Akif, yaşadığı dönemde karmaşa içerisinde olan İslam coğrafyasının birbirine sahip çıkmasını ve birbirinin dertleri ile hem- hal olmasını istemiştir. Şair ancak bu sayede Müslümanların ayağa kalkabileceğine inanmaktadır.

Mehmet Akif, mensubu olduğu milleti düşündüğü gibi tüm insanlığı da düşünen ve onlar için de dertlenen bir fikir adamıydı. İnsanların yoksullukla mücadele ettiği dönemde zengin olanların çeşitli dertler ve sıkıntılarla boğuşan insanlara karşı duyarsız kalmaları, onları görmezden gelmeleri durumunda varlıklarının eriyip tükeneceğini ifade etmiştir.

*“Gelelim cünbüşe insaf ediniz vakti midir?
Yahud insan gibi eğlense herifler ne denir?
Muhtekir kafilesiymiş ne edeb var ne haya.
Aç, sefil inleyerek can veredursun dünya,
Yine siz dinlemeyin, anlamayın matemini,
Sürün artık serilen yurdunuzun son demini!”*

Mehmet Akif, yardıma muhtaçlara gücü yettiğince yardım etmeye çalışmış elinden bir şey gelmediği zamanlarda ise yaratıcısına dua edip muhtaçlara yardım etmesini ve bütün dünyada ne kadar ihtiyaç sahibi varsa onların da ihtiyaçlarının giderilmesini istemektedir.

*“Mü’minlere imdada yetiş merhametinle,
Mülhidlere lakin daha çok merhamet eyle”*

Mehmet Akif, harp döneminde kavmiyetçilik güdülmemesi gerektiği tavsiyesinde bulunmuş aksi takdirde hüsrana kaçınılmaz olduğunu vurgulamıştır. Irk ayrımı gözetmeksizin yardımlaşmanın yaygınlaşmasını da kurtuluş reçetesi olarak sunmuştur.

*“Türk Arapsız yaşamaz. Kim ki “yaşar” der, delidir!
Arabın, Türk ise hem sağ gözü hem sağ elidir.
Veriniz baş başa... Zira sonu hüsrana mübin” söylenebilir.”*

8- Aile Birliği:

Türk kültürünün aile birliğine verdiği değer her dönemde yüksek seviyededir. İslam alemine yazdığı şiirler, nesirler, verdiği dersler vaaz ve nasihatlerle rehberlik eden Mehmet Akif, kendisini hakkı söylemeye vakfetmiştir. Bu büyük şahsiyet Safahat'ını da bir terbiye kitabı olarak kaleme almıştır. Eserinde, aile kurumunun toplum için lüzumu, ailenin çocuk terbiyesindeki önemi, ailede erkeğe düşen sorumluluklar ve kadının hukuku, ailede annenin fonksiyonu ve evlat hassasiyeti konularına öncelik vermiştir. Böylece Mehmet Akif'in bugün de geçerli olan aile kavramı ortaya çıkmıştır.

*“Koşar koşar duramaz, akıbet denir âmin
Namaz biter. O zaman kalkarak pir-i güzin
Alır çocukları, oğlan fener çeker önde.
Gelir düşer eve yorgun, dalar pek asude”*

Toplumu ayakta tutan aile birliği de Mehmet Akif için çok önemlidir. Bireyin terbiyesi ailede başladığından şair, ailenin zarar görmesini İslami değerlerin bozulması anlamında anlamasına yol açmıştır. Nitekim o; *“Yıkılmadı sade bir şey, sade o aile”* demektedir.

Ailenin toplumun sağlığı ve sürekliliğinin temeli olduğunu düşünen Mehmet Akif çocukların dini eğitimlerinin öncelikle ailede başlaması gerektiğini ifade etmiştir. Aile kurumu yıkılan bir toplumun perişan hale düşeceğini ifade eden Mehmet Akif bu bilinçle hareket edilmesini tavsiye etmiştir.

*“Bükmüş oradan boynunu binlerce yetiman,
Me'va arıyor aileler lane-perişan”*

İstiklal şairi bu satırlarda, dünyada çok fazla öksüz ve yetimin bulunduğunu ve bunların sığınacak bir limana ihtiyaç duyduklarını ifade etmiştir.

*“Çıplaktır o, ister ki soğuklarda ısınsın;
Bir dam çatarak her gece altında barınsın”*

Mehmet Akif'e göre ailenin üzerine düşen en büyük sorumluluk çocuklarının eğitimidir. Tüten her ocak vatanına faydalı bir gencin yetişmesi için bir ümittir. Gelecek ona ulaşmak için bir ideale sahip olan bir neslin varlığı ile sağlanabilirdi. Öte yandan ailenin tutarlı bir ebeveyn tavrı ortaya koymadığında çocukların heba olacağına dikkat çeken şair, ulaşılabilir hedefler belirlenmediğinde de ayrıca hüsrana yaşanacağını ifade eder.

9- Duyarlılık ve Yardımseverlik:

Mehmet Akif, toplumsal anlamda duyarlı ve yardımsever olmayı sorumluluk değeri ile bir araya getirerek halka iletmeye gayret etmiştir. Yaşadığı döneme ve halka karşı sorumlu olduğunu düşünen Mehmet Akif, yozlaştığını veya değiştiğini düşündüğü bazı sosyal konulara gerektiği kadar müdahale edilmediğini düşünerek, gücünün yetmediği konuları eserinin başında okuyucularına aktarmıştır.

*“Ağlarım, ağlatamam; hissederim, söyleyemem;
Dili yok kalbimin, ondan ne kadar bizarım”*

Mehmet Akif, topluma iletmek istediği tarihî mesajı bir kıssayla anlattığı Kocakarı ile Ömer hikâyesi sorumluluk bilincinin bir örneğidir.

*“Kenar-ı Dicle’de bir kurt aşırırsa bir koyunu
Gelir de adl-i İlahi sorar Ömer’den onu!
Bir ihtiyar karı bi-kes kalır, Ömer mes’ul
Yetimi, girye-i hüsrân alır, Ömer mes’ul”*

Mehmet Akif gerek eliyle gerekse kalemiyle yaşadığı dönemde şahit olduğu her türlü aksaklığa duyarlı bir vatandaş olarak müdahale etmiş ve kendisini bu meselelerin düzeltilmesi konusunda sorumlu hissetmiştir. Bu konuda Safahat’ta şöyle demektedir;

*“Adam aldırma da geç git diyemem, aldırırım,
Çiğnerim, çiğnenirim, hakkı tutar kaldırırım,
Zalimin hasmıyım amma severim mazlumunu...”*

Mehmet Akif’in bu mısraları onun kendi başına gelen bir olaya karşı ne kadar duyarlı ise başkalarının başına gelen olaylara karşı da o kadar duyarlı bir vatandaş olduğunu ortaya koymaktadır. Gerekte çiğnerim ve çiğnenirim gibi ifadelerle bu konuda ne kadar hassas olduğunu ve herkesin de bu sorumluluk bilinciyle hareket etmesi gerektiğini güçlü şekilde ifade etmiştir.

*“Ey şair-i razdan-ı mülhem,
Ben razına olmasam da mahrem,
Hayran-ı kemalinim... Beyanın
Güya ki hitabıdır Huda’nın!”*

Mehmet Akif, yalnızca kendi milletine karşı duyarlı değildir. O aynı zamanda bütün dünyada zulme uğramış, haksızlığa maruz kalmış kim varsa onlara karşı da duyarlılık göstermiş ve bu hissiyatını eserlerinde yazıya dökmüştür. Mehmet Akif, dini bilgilerin yalnızca aileden edinildiğini ve araştırmaya gerek duyulmaksızın kabul edildiğini belirtir. Bu durumlara karşı da duyarlı davranmış ve eserinde buna şu şekilde yer vermiştir.

*“Getirin Mağrib-i Aksa’daki bir Müslimani;
Bir de Çin Suru’nun altında uzanmış yatani;
Dinleyin her birinin ruhunu: mutlak gelecek,
Böyle gördük dedemizden” sesi titrek, titrek!”*

Bir toplumda aydınların büyük sorumluluğu vardır. Ama onlar bu sorumluluğun pek farkında değildirler. Ona göre aydınlar, milletimizin, ümmetin dertleriyle yakından ilgilenmeli, onların çektikleri ıstırapı duymalıdır. Aksi takdirde onların toplumun bir parçası olduğu düşünülemez.

Sonuç ve Tartışma

Araştırma verilerinin incelenmesi sonucunda Mehmet Akif’in Safahat isimli eserinde üzerinde durduğu ve yer verdiği değerler dokuz tema altında toplanmıştır. Bu temalar şu şekildedir: Adalet, sorumluluk, bilimsellik, estetik, vatanseverlik, çalışkanlık, yardımlaşma, aile birliği, duyarlılık ve yardımseverlik. Ulaşılan bu temaların tamamı MEB tarafında yayınlanan sosyal bilgiler dersi öğretim programında da yer almaktadır. Bu sonuçlara göre; içeriği ve amacı dikkate alındığında ortaokul düzeyinde değerler eğitimi açısından en önemli derslerden birisi olan sosyal bilgiler dersinde örnek bir kişilik olarak Mehmet Akif’in anlatılması, örnek bir eser olarak ise Safaha’nın kullanılması uygun olacaktır. Ayrıca; çalışma kapsamında elde edilen adalet, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımlaşma (yardımseverlik) değerleri MEB (2018) tarafından tüm öğretim programlarında yer alan “kök değerler” olarak tanımlanmıştır. Dolayısıyla elde edilen veriler Mehmet Akif’in Safahat’ının

sosyal bilgiler dersinde değerler eğitimi açısından önemli olduğunu gösterdiği gibi diğer dersler için de önemli bir kaynak olduğunu göstermektedir.

Bu çalışmanın bulguları ile benzerlik göstermesi bakımından alanyazında Mehmet Akif'in ve Safahat isimli eserinin değerler eğitimi açısından taşıdığı önemi vurgulayan çeşitli çalışmalar mevcuttur. Yılmaz (2017) tarafından hazırlanan "Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi." başlıklı yüksek lisans tezi Safahat'ın sosyal bilgiler eğitiminde değerlerin aktarılması noktasında faydalı bir kaynak olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Fırat (2015) tarafından hazırlanan "Safahat ve Aile Eğitimi" başlıklı çalışma sonuçlarına göre Safahat'ta toplumsal değerlerin korunması için ailenin sağlam temeller üzerine kurulması gerektiği, aile kurumunun yıkılmasına neden olan durumların aktarıldığı vurgulanmıştır. Çalışmaya göre Mehmet Akif'in Safahat'ında aile kurumunun yıkılma nedeni olarak öncelikle içki, kumar ve meyhane gibi olumsuz alışkanlıklar gösterilmiştir. Yine Emer (2014) tarafından hazırlanan "Safahatta Değerler Eğitimi Unsurları" adlı çalışmada Safahat'ın kültürel değerler bakımından çok zengin bir kaynak olduğu ortaya koyulmuştur. Çalışmada Safahat değerler eğitimi açısından incelenmiş ve Safahat'ta yer alan değerler 36 başlık altında verilmiştir. Biçer (2013) "Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait Olan Safahat'ın İncelenmesi" adlı çalışmasında Safahat'ta yer alan değerleri 20 başlık altında toplamış bu değerlerin doğrudan ya da dolaylı olarak 607 farklı yerde geçtiğini belirtmiştir. Çalışma sonucunda Safahat'ın Türkçe öğretiminde kullanılacak yararlı bir kaynak olduğu belirtilmiştir. Belirtilen çalışmalara ek olarak Yeniterzi'nin (1997) "Safahat'ta İnsani Değerler" başlıklı çalışması, Barut'un (2009) "Mehmet Akif Ersoy ve Safahat Adlı Eserinde Eğitim ve Kültür" adlı çalışması ve Moğul'un (2013) "Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi" adlı çalışması da bu çalışmanın sonuçları ile benzerlik göstermesi açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmaların yanında alanyazında Safahat'ın farklı konular bakımından incelendiği çeşitli çalışmalar da yer almaktadır. Bu çalışmalarda doğrudan olmasa da dolaylı olarak Safahat ve değerler eğitimi ilişkisi ele alınmıştır. Şeyda (2017), "Çok Sesli Bir Başyapıt: Safahat" başlıklı çalışmasında Safahat'ı dil ve içerik bi çeşitli yönleriyle incelemiştir. Demirtaş ve Nacar (2018), çalışmalarında Safahat'ta yer öğretmen modelini incelemiştir. Güler (2020), "Safahat'tan Seçmeler Ahlak" başlıklı çalışmasında Safahat'ı ahlak ve ahlak felsefesi açısından incelemiştir. Anar (2013), Öz (2013), Fırat (2016), Türk (2016), Bayatlı (2017), Paksoy (2017) ve Kop (2019) tarafından hazırlanan çalışmalar konu ile benzerlik taşıması açısından önemlidir.

Şair, eğitimci, dergici, öğretmen, çevirmen, müfessir kişiliğiyle Mehmet Akif; zulme karşı tahammülü olmayan, inandığı davasını sonuna kadar savunan, şiirlerinde cehalet, fakirlik, acizlik, geçim sıkıntısı, kahvehanelerin zararlarının yanı sıra; adalet, sorumluluk, bilimsellik, estetik, vatanseverlik, çalışkanlık, yardımlaşma, aile birliği, duyarlılık, yardımseverlik konularına yoğunlaşmıştır.

Halkçı ve idealist duruşuyla şiirlerinde toplumu eğitmeye odaklanan şair, onları içinde buldukları çıkmazdan çıkarmaya çalışmıştır. Bu nedenle toplum değerlerini yeni nesillere aktarma görevi çerçevesinde şiirlerinde başa kalkmadan, kendisini yüksekte görmeden topluma değerlerini hatırlatmayı bir borç bilmiştir. Yaşadığı dönemin sorunlarına kayıtsız kalmayan Akif toplumun refaha ulaşmasında milli ve manevi değerlere bağlı kalmanın önemini eserlerinde gerek nazım gerekse nesir şeklinde aktarmıştır. Safahat da bu noktada değer taşımaktadır. Araştırma bulguları göstermiştir ki Akif'in Safahat'ı değerler eğitimi açısından oldukça zengin bir kaynaktır. Aynı zamanda sosyal bilgiler eğitiminde değerlerin aktarılmasında Mehmet Akif'in ve Safahat başta olmak üzere eserlerinin bir araç olarak kullanılmasının faydalı olacağı düşünülmektedir.

Kaynakça

- Akbaş, O. (2008). Değer eğitimi akımlarına genel bir bakış. *Değerler Eğitimi Dergisi*, 6(16), 9-27.
- Anar, T., (2013). Mehmet Âkif Ersoy'un Safahat'ta medeniyet kavramına bakışı ve batı medeniyetine yönelttiği eleştiriler. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 6, 47-61.
- Aydın, M. Z. (2010). Okulda değerler eğitimi. *Eğitime Bakış*. 6(18), 16-19.
- Bayatlı, H. (2015). Mehmet Akif'in Safahat Adlı Eserinde Ahlaksızlık Eleştirileri. *Electronic Turkish Studies*, 10(16), 331-340.
- Baydar, M. Ç. (2008). Mehmet Akif'de ilm-ü fen telakkisi. *Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi içinde*, 84- 91. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- Bayraktar, L. (2014). Değerler buhranı karşısında Mehmet Âkif Ersoy. *Bizim Külliye*. 15(59), 52-55.
- Beane, A. J. (1990). Affective dimensions of effective middle schools. *Educational Horizons*, 68(2), 109-112.
- Bıçer, S. (2013). *Değerler eğitimi açısından Mehmet Akif Ersoy'a ait "Safahat" adlı eserin incelenmesi.* (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Uşak Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uşak.
- Bogdan, R. C. ve Biklen, S. K. (1992). *Qualitative Research for Education to Theory and Methods*. Boston: Allyn and Bacon A Division of Simon & Schuster Inc.
- Bolay, S. H. (1996) *Felsefi Doktrinler ve Terimler Sözlüğü*. Ankara: Akçağ Yayınları.
- Bolay, S. H. (2008). Akif'in insana bakışı. *Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi içinde*. 148- 163. Ankara: Türkiye Yazarlar Birliği.
- Creswell, J. W. (2014). *Nitel Araştırma Yöntemleri* (Çev. Edt: Bütün, M. ve Demir, S. B). 2. Baskı, Ankara: Siyasal Kitap.
- Ceyhan, N. (2010). Mehmet Âkif'in şiirlerinde ve hanesinde aile. *Mehmed Âkif Edebiyat ve Düşünce*. 67- 77.
- Çepni, S. (2018). *Araştırma ve Proje Çalışmalarına Giriş*. 8. Baskı. Trabzon: Yazarın kendi yayınevi.
- Dağ, M. (2014). Mehmet Âkif'in yeisten azme, çalışmaktan tevekküle uzanan hayat telakkisi. *Mehmet Âkif ve Gölgeler*. 229- 242.
- Demircioğlu, İ. H. ve Tokdemir, M. A. (2008). Değerlerin oluşturulma sürecinde tarih eğitimi: Amaç, işlev ve içerik. *Değerler Eğitimi Dergisi*. 6(15), 69-88.
- Demirtaş, Z. ve Nacar, D. (2018). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat eserinde öğretmen modeli. *Electronic Journal of Education Sciences*, 7(13), 97-109.
- Doğan, D. M. (2010). İki Hayatî Savaş, İki Büyük Şair: Çanakkale Şehitlerine ve Sakarya Türküsü. *Mehmed Âkif Edebiyat ve Düşünce*. 168- 186.
- Doğan, İ. (2004). *Sosyoloji Kavramlar ve Sorunlar*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.
- Duman, M. (2016). Akif'in Allah'tan İsteddiği. *İstiklâl Marşı İstikbal Marşı 41 Dize 41 Yorum*. 407- 416.
- Ekşi, H. ve A. Katılmış. (2014). *Karakter Eğitimi El Kitabı*. Ankara: Nobel Yayınları.
- Emer, M. A. (2014). *Safahat'ta Değerler Eğitimi Unsurları*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Yıldırım Beyazıt Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

- Fırat, H. (2015). Safahat ve aile eğitimi. *Journal of Türklük Bilimi Arastirmalari*, 20(37), 169–188.
- Fırat, H. (2016). Safahat'ta içki-kumar çıkmazındaki erkeklerin kadına bakışı ve Akif'in çözüm önerisi: Eğitim. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Arastirmalari Dergisi*, (40), 221-23.
- Güler, Z. (2020). Safahat'tan seçmeler ahlak. *Littera Turca Journal of Turkish Language and Literature*, 6(1), 37-50.
- Hökelekli, H. (2006). Değerler odaklı eğitim. *Değerler Eğitimi Merkezi Bülteni*. 1, 50-55.
- Işık, İ. (2008). Mehmet Âkif'in şiirinde temalar. *Mehmet Âkif Dönemi ve Çevresi*. 128- 139.
- Kan, Ç. (2010). Sosyal bilgiler dersi ve değerler eğitimi. *Milli Eğitim* 39(187), 138-145.
- Keskin, Y. (2008). *Türkiye'de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: Tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Kop, Y. (2019). Safahat'a göre Mehmet Akif'in eğitim anlayışı. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1(41), 363-377.
- Lickona, T. (1992). *Educating for character (How our schools can teach respect and responsibility)*. New York: Bantam Books
- MEB. (2018). Sosyal bilgiler dersi öğretim programı. Ankara.
- Moğul, S. (2012). *Mehmet Akif Ersoy'un Safahat İsimli Eserinin Türkçe Eğitimi ve Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Erciyes Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Kayseri.
- Okay M. O ve Düzdağ, M. E. (2003). "Mehmed Akif", *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi XXVIII*, 432-439.
- Ongun, C. S. (1947) *Mehmed Âkif: Hayatı, Eserleri ve İdealleri*, İstanbul.
- Orçan, M. (2014). Toplumsal ve kültürel değerinin aydını olarak Mehmet Âkif Ersoy. *Mehmet Âkif ve Gölgeleler*. 202- 208.
- Öz, S. (2013). Mehmet Akif Ersoy'da geri kalmışlık ve kalkınma problemi (Safahat örneği). *Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 30(30), 140-16.
- Paksoy, H. (2017). Mehmet Akif Ersoy'un Safahat'ında isyan ahlakı. *Electronic Turkish Studies*, 12(15), 525–544.
- Rokeach, M. (1973). *Nature of Human Values*. The Free Press, New York.
- Şeyda, A. (2017). Çok sesli bir başyapıt: Safahat. *Electronic Turkish Studies*, 12(30), 719–734.
- Şengüler, İ. H. (1992). *Mehmed Akif Külliyyatı*. İstanbul: Hikmet Neşriyat.
- Taştan, Z. (2014). Âkif'in Gölgeleler'de yükselen feryadı. *Mehmet Âkif ve Gölgeleler*. 170-178.
- Tatlı, A., Dilek, M. ve Görmez, İ. (2017). *Etik ve İnsanî Değerler*, Antalya.
- Tonga, D. ve Uslu, S. (2015). Sosyal bilgiler dersinde kazanım değer ilişkisi. *Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi*. 16(1), 91-110.

- Türk, O. (2016). Mehmet Akif Ersoy'un "Safahat" adli eserinde sosyal eğitim unsurları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 4(26), 443-457.
- Ülken, H. Z. (1965). *Değerler, Kültür ve Sanat*. İstanbul Teknik Üniversitesi Rektörlük Konferansları Serisi, (ss.5-25 içinde) İstanbul: İstanbul Üniversitesi Matbaası.
- Yeniterzi, E. (1997). Safahat'ta insanî değerler. *Selçuk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, 1(4), 263-277.
- Yıldırım, A. ve Şimşek, H. (2013). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayınları.
- Yılmaz, R. (2017). *Ortaokul Sosyal Bilgiler Eğitiminde Safahat'ın Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. (Yayımlanmamış yüksek lisans tezi). Necmettin Erbakan Üniversitesi/Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- Yin, R. K. (2009). *Case study research: Design and methods* (4th ed.). Thousand Oaks, CA: Sage.